

FRANSA'NIN AFRİKA KITASI'NDAKİ SÖMÜRGEÇİ POLİTİKALARI ve CEZAYİR

IN THE AFRICAN CONTINENT OF FRANCE COLONIAL POLITICS AND ALGERIA

Abdullah SAYIN

Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler A.B.D. Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, abdullahsayinn@gmail.com, Ankara/Türkiye

ÖZ

Fransa, Afrika Kıtası'nda Kuzey ve Batı Afrika ile Ekvator Afrika'sı olarak isimlendirilen topraklara hâkim olmuş ve bu bölgeler üzerinde kurduğu hâkimiyetini hem askeri olarak hem de bölgenin Fransızlaştırılması şeklinde nitelendirilebilecek bir dizi faaliyetler aracılığı ile korumaya ve devam ettirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Fransa'nın 1830 yılında işgal ettiği Cezayir'de yürütülen tüm bu politikaların muhatabı olmuş ve bunlardan birinci derecede etkilenmiştir. Cezayir'in Fransız sömürgeleri içindeki en önemli özelliği ise Cezayir'in, Fransa'nın "Anavatan'a bağlı" deniz aşırı toprağı olarak değerlendirilmesi olmuştur. Fransa, bu politikalar çerçevesinde hem bölge halkını hem de yönetimi istediği şekilde yönlendirebilmek maksadı ile kolonyalist faaliyetlere öncelik vererek halkın tedricen Fransızlaştırılmasını amaçlamış, eğitim aracılığı ile de Fransız kültürünü ve dilini benimsetmeye ve yaymaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Cezayir, Emperyalizm, Fransa, Sömürgecilik

ABSTRACT

France in the African continent became dominant the territories called North and West Africa and Ecuadorian Africa and its dominance over these regions tried to preserve and maintain through a series of activities that could be described as both military and Frenchization of the region. In this frame, in Algeria, which occupied by France in 1830, with all of these policies were engaged and affected at first degree. The most important feature of Algeria inside the French colonies is that Algeria regarded as the overseas land "connected to the mother country" of France. In the framework of these policies, France aimed to progressively Frenchize the public by giving priority to colonialist activities which with the aim of being able to direct both the people of the region and the administration as desired and tried to adopt and spread French culture and language through education.

Key Words: Africa, Algeria, Imperialism, France, Colonialism

1. GİRİŞ

Afrika, tarihi itibari ile her ne kadar kara/karanlık vb. ifadeler ile anılsa da insanların ilk yerleştiği kıtalardan birisi olarak bilinmektedir. Özellikle XV. yüzyılın sonlarına doğru başlayan coğrafi keşiflerle birlikte Afrika Kıtası'nda sömürgecilik faaliyetleri boy göstermeye başlamıştır. İlk yıllarda köle ticareti ve değerli eşyaların Avrupa'ya taşınması ön plana çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda ise Afrika, Avrupalı devletlerin kendi içlerindeki mücadelelerin ve çatışmaların tezahür ettiği bir kıta olmuştur. Avrupalı devletlerin ekonomik olarak sömürgeleştirdiği zengin Afrika toprakları, zaman içerisinde Avrupalılar tarafından kolonileştirilmeye başlanmıştır. Bu şekilde milyonlarca Avrupalı göçmen, bölgeye getirilmiş ve sömürgeci devletin; siyasi, sosyal, ekonomik ve dini yapısı bu bölgelere taşınmıştır. Bu şekilde sömürgecilik bir ileri boyuta geçerek, sömürgelerin topraklarına yerleşme olgusunun meydana getirdiği kolonyalizme dönüşmüştür. Sanayi devriminin ortaya çıkması ile gelişen kapitalizm sonucunda ise Afrika Kıtası, Avrupalı devletler için daha fazla hammadde ve daha büyük pazar olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu süreç ise daha çok Neo-Kolonyal veya Emperyal dönem olarak adlandırılmıştır. Yaşanan bu tarihi süreç içerisinde sömürge devletlerinin, demografik yönden savaşlar, göçler ve köle ticareti ile nüfus yapıları bozulmuş; toplumsal yönden parçalanmış bir yapı ile baş başa bırakılarak, uluslaşma süreçleri engellenmiş ya da geciktirilmiş, ekonomik yönden tek tip üretim

tarzının desteklenmesi ile kalkınmaları ve ekonomik yönden büyümeleri engellenmiş, siyasal yönden ise yönetenler ile halk arasında derin uçurumların olduğu, birbirine düşman etnik ve dini sınıfların var olduğu bir sistem ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın zihinlerde daha iyi değerlendirilebilmesi için birinci bölümünde “Sömürgecilik, Kolonyalizm ve Emperyalizm” kavramları irdelenmiştir.

Fransa, Afrika Kıtası'na XIX. yüzyılın ilk çeyreği itibari ile daha yakından ilgi göstermeye başlamıştır. Bu ilginin bu dönemlere denk düşmesinde de yine Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki sömürge yarışı, bu dönemde devletlerin büyüklüğü ile sahip oldukları sömürgelerin oranı arasındaki ilinti vb. durumlar etkili olmuştur. Ancak Fransa Afrika Kıtası'ndaki genişlemesini İngiltere'nin aksine doğu-batı güzergâhında ilerletmiştir. Bu iki devlet bölgedeki yayılma faaliyetleri esnasında bazen karşı-karşıya da gelmişlerdir. Fransa, Afrika Kıtası'na bu dönemde daha fazla yakınlaşmış ve ele geçirdiği ülkelere koloniler yerleştirmeye başlamıştır. Bu koloniler aracılığıyla da sömürgeleştirilen ülkelere, hâkim olan devletin ekonomik, siyasal, sosyal ve dini yapısı daha rahat bir şekilde taşınmış ve sömürülen devletler bu şekilde asimile edilmeye çalışılmıştır. Bu ülkeler arasından en çok ön plana çıkan ise Kuzey Afrika Ülkeleri'nden Cezayir olmuştur. Fransa 1830 yılında işgal ettiği Cezayir'de büyük bir direnişle karşılaşmıştır. Bu doğrultu da çalışmanın ikinci bölümü Fransa'nın Afrika Kıtası'na gelişi, bu bölgedeki yayılmacı faaliyetleri ve bölgede uyguladığı politikalara yoğunlaşmaktadır.

Fransa'nın Afrika Kıtası'ndaki en önemli sömürgesi, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilen ancak kendisinin 1827 yılında abluka altına aldığı ve 1830 yılında işgal ettiği Cezayir olmuştur. Fransa Cezayir'i işgali ile hem o dönem iç siyasette yaşadığı krizleri başka alanlara kaydırmak istemiş hem de uluslararası alanda artan sömürgecilik yarışının gerisinde kalmamayı amaçlamıştır. Fransa, Cezayir'i işgal ettiği ilk yıllardan başlayarak büyük ve uzun soluklu bir direniş hareketi ile karşılaşmıştır. İlk yıllarda bu direniş hareketlerini çok fazla büyümeden kontrol altına alabilen Fransa, ilerleyen yıllarda Cezayir'deki uygulamaları ile halkın nefretini kazanmış ve bu direniş dalgaları artarak ilerlemiştir. 1840-1871 yılları arasında önemli ve etkili ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Bu süreç içerisinde Cezayir'e Avrupalı devletlerden de birçok göçmen getirilmiştir. Fransa bu göçler ile buradaki hâkimiyetini perçinlemeye çalışmıştır. Tarım arazilerinin en verimli olanlarının Fransız vatandaşlarına verilmesi, Cezayirli halkın sosyal ve siyasal haklar yönünden Fransız vatandaşlarla aynı şekilde değerlendirilmemesi, yerel halka karşı sürekli baskı unsurunun devrede olması gibi politikalarından dolayı ilerleyen yıllarda Avrupalı göçmenler ile yerli halk arasındaki sosyal ve ekonomik fark giderek uçuruma dönüşmeye başlamıştır. Bu durum ise Cezayir halkında büyük bir nefrete ve bağımsızlık isteğinin her geçen gün daha da artmasına neden olmuştur. 1945 yılında yaşanan Setif olayları ise Cezayir'de bağımsızlık savaşına giden sürecin en önemli unsuru olmuştur. Bundan sonraki yıllarda Cezayirli halk daha çok siyasal olarak örgütlenmeye ve 1950'li yıllarda ise silahlanmaya başlamışlardır. 1954 yılında başlattıkları Cezayir Bağımsızlık Savaşı ise yaklaşık sekiz yıllık bir sürenin ardından başarıya ulaşmış ve Cezayir Temmuz 1962'de bağımsızlığını kazanmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümü ise bu minvalde 1830 yılında yaşanan işgal ile başlayıp, Cezayir'in 1962 yılında bağımsızlığını kazanacağı tarihe kadar yaşanan süreci anlatmaktadır.

2. SÖMÜRGEÇİLİK, KOLONYALİZM ve EMPERYALİZM

Avrupa'da XV. ve XVII. yüzyıllarda yaşanan Rönesans, Reform ve Aydınlanma çağı ile coğrafi keşiflerden sonra yaşanan gelişmelere paralel olarak Avrupa ülkeleri tüm dünyaya yayılmaya ve çeşitli ülkelerde hâkimiyet kurmaya başlamıştır. Batılı devletler, kendileri lehine gelişen değerleri ile gittiği bu ülkelerde yaşayan insanlarla; kendi yönetimleri, ekonomileri, sosyolojileri arasında bir fark olduğunu dile getirmiş ve bu ülkelere karşı bir üstünlük kurmaya çalışmıştır (Hazar, 2011:13). Batılı devletlerin bu üstünlük algısı, kendisini daha çok “medeniyet ve ırk” üstünlüğü olarak göstermiş ve bu hususta Batılı devletler, “Ben” ve “Öteki” ayırımına gitmiştir. “Öteki” olarak tanımladıkları ve kendi medeniyetlerine göre aşağı/alt bir medeniyet olarak gördükleri bu ülkeleri ve halkları, kendi üstün medeniyetlerine erişirmek adına bu durumu yine kendileri üzerinde bir yükümlülük olarak görmüşlerdir. Yani aşağı/alt bir medeniyet olarak tanımladıkları bu ülkeler üzerindeki hâkimiyetlerini, bu sorumluluk çerçevesinde haklı gerekçelere dayandırmaya çalışmışlardır. Örneğin Numan Hazar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir, “İngilizler bu haklı gerekçelerini “White Man's Burden/Beyaz Adamın Yükümlülüğü”, Fransızlar ise “Mission Civilisatrice/Uygurlaştırma Misyonu” olarak tanımlamışlardır.” (Hazar, 2011:13) Ayrıca Avrupalı devletler bu süreç içerisinde gerçekleştirdikleri faaliyetleri, özellikle aydınlar aracılığı ile destekleme yoluna da başvurmuşlardır. Örneğin, Fransa tarafından kurulan, Paris Coğrafya Cemiyeti/Société de Géographie de Paris(1821) ve Asya Cemiyeti/Société Asiatique(1822) bu anlamda faaliyet gösteren iki önemli kuruluş olmuştur (Kavas, 2006:183).

2.1. Sömürgecilik

Sömürgeciliğin tanımının, bu tanımlı yapan kişi veya yapının bakış açısı ile yakından alakalı olduğu söylenebilir. Bu sebeple tarih boyunca sömürgeci politikaları destekleyen veya bu politikaların karşısında duran tanımlamalara rastlamak mümkündür. Örneğin; Comte de Gobineau ve Ernest Renan gibi düşünürler “beyaz” ırkın “siyah” olana karşı üstün olduğunu ifade ederken (Hazar, 2011:13), Jean Paul Sartre, Frantz Fanon ve Jules Verne (Sarı, 2014:3) gibi yazarlar ise eserlerinde bu ayrımın ve sömürgeci politikaların olumsuzluğundan bahsetmektedir.

Literatür bağlamında sömürgecilik, sosyal bilimcilerin tasniflemesine göre tarihsel olarak XV. yüzyılın sonlarında coğrafi keşiflerle başlayıp XIX. yüzyılın son çeyreğinde bitmektedir. Bundan sonraki dönem ise emperyalizm dönemi olarak adlandırılmaktadır. Sömürgeciliğin XV. yüzyılda coğrafi keşiflerle başlaması genel kabul gören bir düşüncedir. Sömürgecilik ile ilgili ilk uluslararası antlaşma da yine bu yüzyılda imzalanmıştır. Ahmet Kavas bu antlaşmanın tarihçesini şu şekilde ifade etmektedir; “XV. yüzyılın sonlarında yoğunlaşan coğrafi keşifler neticesinde ele geçirilen yerler yüzünden birbiriyle büyük bir rekabete girişen Portekiz ve İspanya arasında Papanın da aracılığıyla Tordesillas Antlaşması imzalandı(7 Haziran 1494). Buna göre Batı Afrika açıklarındaki Yeşilburun adasının (Cabo Verde Island) 370 deniz mili batısından geçen bir meridyen çizildi ve Avrupa dışındaki kara parçalarından batı yarımkürede kalanlardan ele geçirilecek olanlar İspanya'ya, doğu yarımkürede kalanlar ise Portekiz'e ait olacaktı. Bu antlaşma modern sömürgecilik yolundaki ilk uluslararası antlaşmadır.”(Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2009:395).

Konunun başında da değindiğimiz gibi pek çok eserde, farklı açılardan yaklaşılarak yapılan sömürge tanımlamalarına rastlamak mümkün ancak en genel tanımlı ile sömürgecilik kavramını şu şekilde ifade etmek mümkündür; “Daha çok ekonomik, ticarî, siyasî ve dinî amaçlarla güçlü bir devletin, diğer devlet veya toplumlar üzerinde maddî, manevî bir kontrol ve nüfuz kurması veya üstünlük sağlama hareketidir.” (<http://www.enfal.de/genel19.html>).

Bu doğrultuda sömürgecilik kavramını inceleyecek olursak, sömürgeciliği farklı açılardan ele alan tanımlamalar arasında örneğin; Marc Ferro sömürgeciliği şu şekilde tanımlar, “Sömürgeciliğin, yabancı bir toprağın işgalini, o toprağın işlenmesini ve oraya göçmenlerin yerleşmesini içerdiğini ve ‘sömürge’ (koloni) teriminin bu şekilde yorumlandığında bu olgunun eski Yunan dönemine kadar geri gittiğini belirtir. Ferro'ya göre keşiflerle sömürgeleştirme olgusunun boyutları, hatta doğası değişmiştir, ancak topraklarını genişletme kaygısı bundan önce gelir.” (Pehlivanoğlu,2010 :7) Marc Ferro bu yorumunda, sömürgecilik faaliyetlerinin asıl dinamiği olarak “ülkelerin topraklarını genişletme arzusuna” dikkatleri çekerken, kolonyalizm kavramını da bu sürece dâhil etmiştir.

Gazeteci ve yazar Hıfzı Topuz, “Sömürgeciliğin doğuşunu her şeyden önce ekonomik nedenlere dayandırmaktadır. Avrupa'nın kapitalist gelişimine paralel olarak üretim fazlası vermesi ve bu üretim fazlası mallar için yeni bir pazar aramaya yönelmesi ise bu sürecin temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Avrupalı devletler arasındaki bazı siyasal çekişmelerde bu devletleri Afrika'da yeni topraklar ele geçirmeye zorlamıştır.”(Topuz, 1971:42-43) şeklinde bir tanımlama yaparak sömürgeciliğin ekonomik dürtüler ve siyasal rekabet ile şekillendiğini ifade etmektedir.

Raimondo Luraghi ise, “Sömürgeciliğin Rönesans ve Reform hareketleri ile doğduğunu söylemektedir... Kendi uygarlıklarını, Yunan ve Roma dönemlerinde olduğu gibi tek uygarlık olarak düşünen Avrupalılar, aslında bağlantı kurdukları uygarlıkların kendilerinden daha aşağı değil de sadece değişik olduğunu akıllarına getirmemişlerdir. Onlara göre, bunlar sadece barbar ve boyunduruk altında alınmaya layık kişilerdir. Avrupalıların bu, düşüncelerinde etkili olan ve onları böyle pervasız ifadeler kullanmaya sevk eden faktörlerin en önemlileri askerî ve ekonomik gücü ellerinde bulundurmalarıdır.”(Güngör,2006:2-3) ifadeleri ile sömürgeciliğin Avrupa tarafından algılanışını anlatmaktadır.

Bu tanımlamalardan hareketle sömürgeciliğin, üretim düzeylerini artırmak isteyen Avrupalı devletlerin buna mukabil sermaye, hammadde ve pazar ihtiyaçlarının da artması üzerine birbirleri ile girdikleri siyasal ve ekonomik üstünlük mücadelesinin bir sonucu olduğunu ifade edebiliriz. Bu mücadeleler ile birlikte Avrupa büyük iç savaşlar yaşamış ve kendi içerisinde bir anlaşma sağladıktan sonra bu çatışmaları kendi toprakları dışına yani sömürgeci olarak ele geçirdiği Afrika Kıtası'na taşımıştır. Sömürgecilik politikalarının yarattığı; yoksulluk, siyasal ve ekonomik eşitsizlik, etnik, dinsel ve sınıfsal farklılıklar Afrika Kıtası'nda yaşanan iç savaşlarında temel dinamiğini oluşturmuştur. 1945 yılından günümüze dek uzanan süreçte, Afrika Kıtası'nda 140'ın üzerinde iç savaşın yaşandığı ve bu savaşlarda 20 milyon civarında insanın yaşamını yitirdiği, 67 milyon insanın ise mülteci konumuna düştüğü tahmin edilmektedir (Tepebaş, 2009:8).

2.2. Kolonyalizm

Kolonyalizm kavramı birçok eserde sömürgecilik ve emperyalizm ile aynı veya yakın anlamlı bir kelime olarak kullanılmaktadır. Bu kavramlar her ne kadar birbirleri ile ilintili olsa da her biri içerisinde temel farklılıklar barındırmaktadır. Bu konuda Cemil Meriç'te koloni kelimesinin her kullanımının sömürgecilik ile aynı manaya gelmeyeceğini ifade emektedir (Tatar, 2009:3).

Kolonyalizm kavramı Britannica Sözlüğü'nde; *“Ekonomik ve politik hadiselerin vasıtası ile çeşitli Avrupa Ulusları'nın dünyanın geniş arazilerini keşfetmesi, fethetmesi, yerleşmesi ve sömürgeleştirilmesi”* (<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/126237/colonialism-Western>) şeklinde tanımlanmaktadır. Britannica'da geçen bu tanımlamada dikkat çeken nokta ise “yerleşmek” kelimesidir. Yani kolonyalizmin temelinde bir ülkenin/toprağın güçlü bir ülke tarafından sömürgeleştirilmesinin yanında sömürge haline getirilen bu alanlara, sömürgeci devletin vatandaşlarının da yerleştirilmesi bulunmaktadır. Sömürgeci devlet bu şekilde kültür, dil, yönetim vb. tüm değerlerini sömürgeleştirilen ülkeye daha rahat bir şekilde yayabilmekte ve bu bölgelere daha rahat bir şekilde müdahale edebilmektedir. Burada şu hususu belirtmekte fayda var; Cezayir, Fransa tarafından işgal edilmiş, sömürgeleştirilmiş ve Cezayir'e Fransız vatandaşları yerleştirilmiştir. 1830 yılında Cezayir'deki Avrupalı sayısı 600 iken, 1845 yılında bu sayı 45.000'e yükselmiştir (*DİA*, 1993:499). Bununla birlikte Fransa sadece Cezayir'i anavatana bağlı denizaşırı bir sömürge olarak görmüş ve diğer sömürgelerini Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile yönetirken, Cezayir'i direkt olarak İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak yönetmiştir (Tamçelik ve Sözbilir, 2014:246).

Ania Loomba kolonyalizmi, *“Kolonyalizm, dünyanın farklı yerlerinde aynı özellikleri sergileyen aynı süreç olmayıp; tersine, gerçekleştiği her yerde o yörenin asıl sakinleri ile yeni gelenleri insanlık tarihindeki karmaşık ilişkilerin içine sürüklemiştir”* (Güngör,2006:5) şeklinde ifade etmektedir. Loomba, aynı elbisenin bütün bedenlere uymayacağı metaforunda olduğu gibi kolonyalizm sürecinde de her ülkenin ve kültürün bu süreçte yaşadıklarının aynı olmadığını savunmaktadır. Avrupalı devletler sömürgeleştirdiği bölgelere yerleştirdiği koloniler ile o bölgenin ticaretini ve siyasetini de yeniden yapılandırmaya çalışmıştır. Ayrıca Loomba'ya göre emperyalizm ile kolonyalizm kavramları da birbirinden farklıdır. Loomba bu farklılığı şu ifadelerle anlatmaktadır, *“Emperyalizm ve kolonyalizm arasındaki farklılıklar, tarihsel değişimlere bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Emperyal ülke, iktidarın kaynağı ve dışa aktığı metropoldür; koloni ya da neo-koloni, metropolün nüfuz ettiği ve denetlediği yerdir. Emperyalizm resmen koloniler olmaksızın işleyebilir (bugünkü Birleşik Devletler emperyalizminde olduğu gibi), ama kolonyalizm işlemez.”* (Güngör,2006:9)

19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonraki yıllar Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki mücadelenin ve sömürgeleştirilen ülkelerdeki kolonyalizm mantığının değişmeye başladığı döneme rastlamaktadır. Ferhat Güngör *“Sömürgeciliğin Evrimi”* başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında bu durumu şu şekilde ifade etmektedir, *“1830'lardan sonra koloniyi ticaret vasıtası ve metropolün dışında bir ünite gibi görme düşüncesi yavaş-yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Bunun yerini, koloni metropolün bir parçasıdır, bayrağın dalgalandığı yer vatandır, toprak elde etmek Pazar elde etmekten daha iyidir gibi düşünceler ön plana çıkmıştır. Böylece klasik kolonizasyon devri kapanarak, yeni bir kolonizasyon devri açılmıştır... Avrupa bu düşünce ile dünyayı kolonize etmeye devam etmiştir. Bu yol da Avrupa'yı emperyalizm uygulamasına götürmüştür.”* (Güngör,2006:11-12).

Bu tanımlamalardan hareketle, kolonyalizmi sömürgecilikten ayıran temel faktör, keşfedilen ve sömürgeleştirilen bir toprak parçasına sömürgeci devletin vatandaşları tarafından “yerleştirilmesi” hadisesidir. Sömürgecilikte var olan ekonomik, siyasal, askeri ve stratejik üstünlük kurma çabası (Tamçelik ve Sözbilir, 2014:238), kolonyalizm kavramında bir adım daha ileri gidilerek, sömürülen topraklara, sömürgeci devlet tarafından kendi halkının yerleştirilmesi ve bu halkın orada yaşamını sürdürebilmesi, kültürel değerlerini yaşayabilmesi, gerekli olan tüm kurum ve araçların yerleştirilmesi safhası yer almaktadır. Kısacası kolonyalizm, sömürgeler üzerindeki siyasal, ekonomik, stratejik ve askeri hâkimiyetin bir ileri safhaya taşınabilmesi ve kontrol edilebilir hale gelmesi için sömürgeci devletin vatandaşları ile birlikte kültürel kurum ve kodlarının da sömürgelere yerleş(tiril)mesidir.

2.3. Emperyalizm

Emperyalizm kavramı genel olarak sömürgecilik ve kolonyalizm politikalarının en son aşaması olarak değerlendirilmektedir. Sömürgecilik ve kolonyalizm kavramları ile birbirine benzetilen emperyalizm kavramını, bu iki kavramdan ayırabilmek için kavramlar arasındaki ilişkilerin geçişgenliğinden ziyade farklılıklarına odaklanılması yararlı olacaktır (Okur, 2012:93). Örneğin, kolonyalizm döneminde sömürgeleştirilen devletlerle, emperyalizm dönemi kıyaslandığında daha düşük seviyeli bir ekonomik, askeri ve teknik ilişkiler ağı vardır. Bu ilişki ağı emperyalizm dönemi ile birlikte giderek artmış ve sömüren ile

sömürülen ülke arasındaki gelişmişlik farkı da birbirinin tersi oranda bir artış göstermiştir. Avrupa Kıtası'na dışarıdan gelen tüketim maddeleri XVIII. yüzyıla kadar %2-10 arasındayken, Sanayi Devrimi ile birlikte yaşanan emperyalizm döneminde bu oran giderek artmaya başlamıştır (Okur, 2012:96). Hammadde ve tüketim maddelerine olan ihtiyacın artması ve Avrupa Kıtası'nın bu konuda yetersiz kalması üzerine bu ihtiyaçların karşılanacağı yeni topraklar elde etme zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Armaoğlu,1999:417).

Prof. Dr. Oral Sander emperyalizmi, “*Endüstri devriminin tüm yeryüzü çapında en önemli sonucu, sömürgeciliğin emperyalizm biçimine dönüşmesidir. Sömürgecilik, bir devletin egemenliğini başka halklar ve topraklar üzerinde kurması ya da genişletmesidir. Sömürgeciliğe çok yakın bir sözcük olan emperyalizm ise, özellikle Avrupa'nın büyük devletlerinin 19. Yüzyılın ikinci yarısında öteki kıtalar üzerinde genişlemelerine verilen addır.*” (Sander, 2009:225). ifadeleri ile tanımlamaktadır. Prof. Dr. Oral Sander'in emperyalizm tanımlamasında öne çıkan faktörlerden bir tanesi “Endüstri Devrimi” iken bir diğeri ise sömürgeciliğin 15. yüzyılın bir ürünü olduğu, emperyalizmin ise 19. yüzyılın sonlarına doğru gelişen ve sömürgeciliğin bir sonraki safhası olarak değerlendirilmesi olmuştur.

Hans. J. Morgenthau emperyalizm kavramını, “*İki veya daha fazla devlet arasındaki güç ilişkilerini değiştirmeyi ve statükoyu kendi lehinde bozmayı amaçlayan dış politikalar*” (Arı, 2011:295-296) olarak tanımlamaktadır. Morgenthau'ya göre bir ulusun veya devletin kendisini veya içerisinde bulunduğu sistemi korumak istemesi bu yapının en temel arzularından bir tanesidir. O yüzden bu yapıların kendi gücünü artırmak istemeleri veya var olanı korumak için giriştikleri her hamle emperyalizm politikası olarak değerlendirilemez. Çin veya İngiltere gibi imparatorluklar dünya sistemi içerisinde kendi konumlarını korumak isterler ve bu şekilde statükoyu devam ettirmek istemeleri emperyal bir politika olarak değerlendirilmemelidir.

İktisatçı John A. Hobson'a göre, “*Emperyalizm, kapitalizm içindeki yanlış uygulamalardan kaynaklanmaktadır... Ülke içerisindeki kullanılmayan sermaye ve tüketilmeyen mal için yeni yatırım ve pazar imkânları araştırılması emperyalizme yol açmaktadır.*” (Arı, 2011:297). Hobson'a göre kapitalist üretim ilişkilerinde azınlıkta bulunan bir kesim sürekli olarak zenginleşmekte iken halkın büyük bir kesimi ise yoksulluk ile mücadele etmektedir. Hatta tüketim maddesi olarak üretilen mallara dahi erişmekte ve onları satın almakta zorlanmaktadır. Eğer kapitalist sistem içerisindeki azınlıkta bulunan kesim bu refahını halka yayabilecek bir sistemi oluşturursa bu sorun ortadan kalkacaktır. Ancak bunun tam aksine, sermaye fazlası yabancı ülkelere yatırım ve daha fazla kâr için kullanılmaktadır.

Joseph A. Schumpeter'e göre, “*Emperyalizm sadece ekonomik gerekçelerle açıklanamaz. Tarih, genişleme isteğiyle, güvenliğini korumak amacıyla, kazanmak hırsıyla veya yönetmek arzusuyla yapılmış savaşlarla doludur. Emperyalizm de bu minvalde, genişleme arzusunun bir dışa vurumu, tekelciliğin ihracı ve saldırganlık içgüdüleri gibi etmenlerin de yer aldığı bir süreçtir.*” (Arı, 2011:303). Schumpeter bu tanımlama ile emperyalizmi sadece ekonomi özelinde ele alan yaklaşımların, kavramı tanımlamada eksik kaldığını belirtmiştir.

Marksist teorinin savunucularından Vladimir İ. Lenin ise emperyalizmi, “*Emperyalizm; kapitalizmin, hammaddeler, pazarlar ve deniz aşırı kar arayışı tarafından motive edilen, tekelci, finansal ve nihai aşamadır* (Okur, 2012:118-119)” şeklinde tanımlamaktadır. Lenin'e göre emperyalizm, kapitalizmin doğal bir sonucu ve hatta ileri bir aşamasıdır. Ekonomik sistem içerisinde sermayenin dolaşıma girmesi ve rakipleri karşısında daha güçlü bir konuma yerleşmek isteyen kapitalistler, tekelleşme aracılığı ile bu sistemi desteklenmekte ve sürdürülmesini sağlamaktadır.

3. FRANSA'NIN AFRİKA KITASI'NI İŞGALİ ve SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİ

Afrika, XV. yüzyılın sonlarına doğru başlayan coğrafi keşiflere paralel olarak Avrupalı devletlerle münasebet kurmaya başlamış ve kurulan bu münasebetler aracılığı ile birlikte de Kıta'nın geleceğinde önemli bir dönüm noktası yaşanmaya başlamıştır (Tepebaş, 2010:11). Tarımsal mekânlarda kullanılması için iş gücüne duyulan ihtiyaç ve bunun mukabilinde artan köle ticareti ile birlikte Avrupalıların Afrika Kıtası ile olan etkileşimleri ve kıtaya olan ilgileri de artmaya başlamıştır. XV. yüzyılın ortalarında Portekizliler aracılığı ile başlayan köle ticareti, Afrika Kıtası'nın ekonomik, toplumsal, siyasal ve demografik gelişimini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Her ne kadar bunun aksi bir yönde etki yarattığını söyleyen yazarlar/kaynaklar olsa da Afrika'daki mevcut durum, sonuçların olumsuz bir yönde etki ettiğine işaret etmektedir (Tamçelik ve Sözbilir, 2014:618).

Doç. Dr. Ahmet Kavas, Fransa'nın Afrika Kıtası'ndaki sömürgecilik tarihini; “*Fransa'nın Afrika'daki sömürgeciliğinin temelleri Haçlı seferlerine kadar dayanmaktadır... İspanya ve İtalya üzerinden Avrupa'nın içlerine kadar birçok bölgeyi fetheden Müslümanları sadece buradan değil Kudüs'ten dahi atmayı amaç*

edinmişti. Diğer Avrupalı devletlerin yanında Fransızlar hep ön planda yer aldılar ve değişik tarihlerde haçlı seferlerine katılan beş ayrı kraldan üçü bu uğurda öldü.” (Kavas, 2006:173) cümleleri ile ifade etmektedir.

Fransa'nın sömürge imparatorluğu kurma girişimleri genel hatları ile XVII. yüzyılda başlamış ve Afrika ülkelerinin Fransa'dan bağımsızlığını kazandığı 1960'lı yıllara kadar da sürmüştür (Tamçelik ve Sözbilir, 2014:236). Fransa'nın Afrika Kıtası'ndaki ilk ciddi gayreti ise 1637 yılında Senegal Nehri çevresinde görülmeye başlanmıştır. (Ataöv, 1977:10) Bu tarihten iki yüzyıl sonra, Fransa'nın Afrika Kıtası'ndaki doğu istikametinde ilerlemesi ve keşifleri de yine Senegal'de General Louis Faidherbe tarafından kurulan “Senegalli Nişancılar” isimli bir birlik tarafından gerçekleştirilmiştir (Tamçelik ve Sözbilir, 2014:243).

Fransa tarafından sömürgeciliğin sistematik bir şekilde ortaya çıkması ise Kardinal Richelieu'nun Fransa siyasetinde söz sahibi olmaya başladığı 1624 yılına rastlamaktadır (Kavas, 2006:176). Fransa, 1664 ile 1670 yılları arasında dört adet ticaret şirketi kurarak, deniz aşırı sömürgelerini korumayı ve bu alanlardaki ticari faaliyetlerini de belirli bir sistematığe aktarmayı amaçlamıştır (Güngör,2006:29). Fransa, Amerika Kıtası ve Hindistan bölgesindeki sömürgeleri ile Senegal'i, 1763'te İngiltere ile imzaladığı Paris Antlaşması'nın ardından İngilizlere bırakmış ve ardından Afrika Kıtası'na yönelmiştir. Fransa, 1830 yılına gelindiğinde ise 100 savaş gemisi, 500 taşıt gemisi (Armaoğlu,1999:191) ve 37.000 Fransız askeri ile Cezayir'e çıkarma yapmıştır (Lutskiy, 2011:159). Fransa, Yedi Yıl Savaşları esnasında kaybettiği sömürgelerini 1830'dan itibaren geri almaya başlamıştır (Kavas, 2006:177). Fransa için XIX. yüzyıl, 1830 yılından itibaren başlayarak “büyük bir imparatorluk” rüyasının gerçekleşmeye başladığı bir dönem olmuştur (Uygur & Uygur, 2013:275).

Fransa, XIX. yüzyılın başlarından itibaren Asya ve Afrika'da birçok bölgeyi sömürgeleştirmiştir. Fransa'nın bu dönemde işgal ettiği topraklar; “1830-1847 yılları arasında Cezayir, 1839'da Gabon, 1854'de Moritanya, 1855'de Senegal, Gine ve Fildişi Sahili'nde bazı yerler, 1859 Kongo Cumhuriyeti, 1859-1867 yılları arasında Hinduçin/Cochinchine ve Kamboçya, 1881'de Tunus, 1884'de Tonkin ve Annam, 1886'da Kamer Adaları, 1885'te Madagaskar, 1888'de Cibuti, 1895 ve 1890'da Segu(Mali), 1898'de Benin(Dahomey), 1901-1913 yılları arasında Orta Afrika ve Çad, 1912'de ise Fas” olmuştur (Kavas, 2006:177). Fransa bu toprakların işgali ile İngiltere'den sonra Afrika'daki ikinci en büyük sömürge topraklarına sahip devlet olmuştur (Tamçelik ve Sözbilir, 2014:245).

Fransa, Afrika Kıtası üzerindeki faaliyetlerini XIX. yüzyılda artırmaya başlamış ve bu yoğunlaşma XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar da devam etmiştir. Fransa Afrika'daki bu sömürge yarışında, bölgedeki sömürgeleri üzerinde ekonomik, sosyal, demografik ve siyasal faaliyetleri ile büyük bir etki alanı kurmuştur. Yaşanan bu tarihi süreç içerisinde sömürge devletlerinin, demografik yönden savaşlar, göçler ve köle ticareti ile nüfus yapısı bozulmuş; toplumsal yönden parçalanmış bir yapı ile baş başa bırakılarak, uluslaşma süreçleri engellenmiş ya da geciktirilmiş, ekonomik yönden tek tip üretim tarzının desteklenmesi ile kalkınmaları ve ekonomik yönden büyümeleri engellenmiş, siyasal yönden ise yönetenler ile halk arasında derin uçurumların olduğu, birbirine düşman etnik ve dini sınıfların var olduğu bir sistem ortaya çıkarılmıştır. Süreç içerisinde her ne kadar yabancı yönetimlere karşı ayaklanmalar olmuşsa da bunların çoğu kabilelerin bir araya gelememelerinden dolayı başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Ataöv, 1977:25).

Fransa, II. Dünya Savaşı'nda Almanya karşısında aldığı ağır yenilgiler sonucunda ekonomik ve siyasal yönden sıkıntılar yaşamaya başlamış ve yaşanan bu durum ile birlikte Afrika'daki sömürgeler artık Fransa'ya hem siyasal alanda hem de maddi anlamda çok ağır yükler getirmiştir. Avrupa'da yaşanan karışıklıklar ve sıkıntılar üzerine, Afrika Kıtası'ndaki sömürgelerde de sömürgeci devletlerin yönetimlerine karşı başkaldırı ve bağımsızlık hareketleri gelişmeye başlamıştır. Özellikle 1950'li yıllar ise Afrika'daki sömürgelerin bağımsızlığını kazanmaya başladığı bir dönem olmuştur. Avrupa devletlerinin bu tarihten sonra Afrika Kıtası'nda uyguladıkları politikalara ise “Neo-Kolonyalist/Emperyalist Politikalar” ismi verilmiştir.

Fransa bu süreçte, bölge ile entegrasyon fikrini empoze etmeye çalıştığı ekonomik, siyasal ve kültürel oluşumlarla Afrika Kıtası'ndaki faaliyetlerini devam ettirmeye çalışmıştır. Bu anlamda Fransa'ya bağlı eski sömürgeler siyasal, kültürel ve ekonomik anlamda bir araya getirilmiştir. Fransa, “Fransızca Konuşan Afrika Ülkeleri/Frankafon” (Hazar, 2011:13) fikri ile Fransızca'yı ve Fransız Kültürü'nü, 1955 yılında Fildişi Sahili Devlet Başkanı Felix Houphouet-Boigny tarafından Fransa ile ilişkilerin devam ettirilmesi amacıyla kullanılan “Fransafrika” (Tamçelik ve Sözbilir, 2014:254-255). kavramı ile bölgedeki siyasal etkisini, “Frank Bölgesi” (Hazar, 2011:13) fikri ile de ekonomik anlamda eski sömürgeleri üzerindeki etkisini devam ettirmeye çalışmıştır.

Fransa, bölgeden ayrılmaya başladığı dekolonizasyon sürecinde de sömürge devletlerinin kendisi ile olan ilişkilerini kesmek istememiş ve bunun için eğitim ve dil politikaları ile Fransızlaştırılan yöneticileri destekleyerek yönetim ve halk arasında büyük bir yabancılaşma ortaya çıkarmış, kurulan ekonomik sistem ile

de bu ülkeleri kendisine bağımlı hale getirmiştir. Fransa'nın bu süreçte özellikle Fransız Dili ve Kültürünün sömürgelere yerleştirilmesi anlamında katı bir politika uyguladığı görülmektedir. Örneğin, Tunus üç asır boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmış(1575-1881), 1881 yılında Fransa'nın idaresine geçmiş ve bu durum 75 yıl boyunca devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin üç asırlık yönetimine rağmen bölgede Osmanlıca hiçbir zaman resmi dil olmamıştır. Ancak Fransa'nın Tunus'taki 75 yıllık kısa geçmişine rağmen Fransızca Tunus'ta eğitim ve öğretim dili olarak kullanılmakta ve Arapçanın yanında resmi dil olarak statüsünü korumaktadır (Uygur & Uygur, 2013:280).

Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, Fransız Sömürge İşleri Devlet Bakanı'nın, Fransa'nın sömürge sistemi ile ilgili şu sözleri sarf-ettiğini aktarmaktadır; “1923’de Paris Sömürge Okulu’nda bir konuşma yapan Fransız Sömürge İşleri Devlet Bakanı Albert Sarraut şöyle diyordu: ‘Gerçeği gizlemeğe ne gerek var?... Sömürgecilik bir uygarlık hareketi değildi... Çıkarların dürttüğü bir zor hareketiydi...’”(Ataöv, 1977:25). Buradan da anlaşılacağı üzere Fransa, Afrika Kıtası’nda giriştiği sömürgeci, kolonyalist ve emperyalist politikaları ile bölgeyi ekonomik, sosyal ve siyasal yönden kendisine bağımlı hale getirmeyi ve bu alanlardan çıkarlarının gerektirdiği her anlamda faydalanmayı amaçlamıştır. Sömürgelerin ekonomik, sosyal ve eğitim-öğretim gibi çeşitli alanlarda gelişmesi ise Fransa için ikincil derecede öneme sahip olmuştur.

4. FRANSA’NIN CEZAYİR’İ İŞGALİ ve BAĞIMSIZLIĞA GİDEN SÜREÇ

4.1. Osmanlı Döneminde Cezayir

Tarihimizde, “Cezayir-i Garp” adı ile anılan Cezayir (Armaoğlu,1999:187)., ilk olarak Türk denizcileri olan Oruç ve Hızır Reis(Barbaros Hayrettin Paşa) kardeşler tarafından 1516 yılında ele geçirilmeye çalışılmıştır. Bu muhasara döneminde Oruç Reis hayatını kaybetmiştir(1518). Frenklerin “Kızıl Sakal” olarak isimlendirdikleri kardeşlerden Hızır Reis ise kardeşinin ölümünden sonra Cezayir’i, Osmanlı Devleti’nden yardım almadan ele geçiremeyeceğini anlamıştır (Fedai, 2008:25). Bunun üzerine Osmanlı Devleti’nden yardım isteyen Hızır Reis’e, Yavuz Sultan Selim tarafından gönüllü olanlarla beraber 4000 yeniçeri askeri (Armaoğlu,1999:188), topçu ve askeri teçhizat ulaştırılmıştır. Bunun ardından Hızır Reis, orada yaşayan halkın da rızasının alınması (Nam, 2012:157) ile Cezayir’i 1520 yılında “Padişah’ın Ülkesi” olarak ilan etmiştir. Cezayir, 1534 yılında ise “Beylerbeyi” unvanı ile resmen Osmanlı Devleti’ne bağlanmıştır (Armaoğlu,1999:188).

Cezayir, Osmanlı döneminde “Beylerbeyi”, “Paşa”, “Ağa” ve son olarak “Dayı” olarak isimlendirilen yöneticiler aracılığı ile yönetilmiştir (Fedai, 2008:32-40). Bu yöneticiler, merkezi otoritenin güçlü olduğu ilk yıllarda merkezden gönderilirken, sonraki yıllarda Cezayir’in merkezi otoriteden uzaklaşmaya başlaması ile yerel yöneticiler arasından/tarafından seçilmeye başlanmıştır.

Cezayir’i bölgede önemli kılan en önemli faktörlerden bir tanesi Akdeniz kıyısında olması ve Cebelüttarik Boğazı’na yakın bir konumda yer alması olmuştur. Bu durum Cezayir’i ele geçirmek isteyen devletler için büyük bir avantaj yaratırken, Cezayir yöneticileri için de büyük bir avantaja dönüştürülmüştür. Cezayir Dayıları o dönem Akdeniz’de ticaret yapan devletlerden kendilerine haraç vermeyenlerin ticaret gemilerini ele geçirmiş ve mürettebatını alıkoymuşlardır. Avrupalı devletler bu durumdan hâsıl olan şikâyetlerini Osmanlı Devleti’ne bildirirken, zararlarının tazminini de yine Osmanlı Devleti’nden istemişlerdir. Ancak o dönemlerde Osmanlı Devleti’nin güçlü olmasından dolayı bu tür şikâyetler çok fazla dikkate alınmamış ve Avrupalı devletlere karşı, “Cezayirli savaşı ve barışı yapmakta serbesttirler” şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Bu durum ise ilerleyen yıllarda Cezayir’in bağımsız olarak kabul edilmesine ve Avrupalı devletlerin kurulan ilişkilerde serbest bir şekilde hareket etmelerine neden olmuştur (Armaoğlu,1999:187). Cezayir, üç asır boyunca Osmanlı Devleti’nin egemenliği altında kaldıktan sonra, 1830 yılında Fransızlar tarafından işgal edilmiştir (Slugget, 2011:295).

4.2. Cezayir’in Fransa Tarafından İşgali

Osmanlı Devleti, 16 Nisan 1830 yılında Tahir Paşa’yı Fransız Generali ile görüşmek üzere Cezayir’e göndermiştir. Osmanlı Devleti, bu görüşme ile Tahir Paşa’nın Fransız Generali ikna edebileceğini düşünmüş ancak Fransa’nın bu konudaki kesin tavrı üzerine herhangi bir sonuç alamamıştır (Fedai, 2008:57). 14 Haziran 1830 yılına gelindiğinde ise Fransız Komutan General Louis de Bourmont, komutasındaki 37.000 asker (Lutskiy, 2011:159), 100 savaş gemisi ve 500 taşıt gemisi (Armaoğlu,1999:191) ile başkent Cezayir’in 27 Km. Batısında yer alan Sidi Faraj mevkiini işgal etmiştir (Fedai, 2008:57). Yaşanan çatışmalar sonucunda 5 Temmuz 1830 günü Fransız askerleri 16.000 kişilik bir kuvvet ile başkent Cezayir’e çıkartma yapmışlardır (Dursun, 1992:8). Cezayir’in ele geçirilmesi ile birlikte diğer şehirlerde bulunan kabileler işgale karşı büyük bir direniş göstermişler ve bu kabileler tarafından on sekiz bin savaçacak asker getirilmiştir. Ayrıca Constantin

12 bin, Tiyatri (Teharet) 8 bin, Heran 6 bin, Mizab kenti ise 4 bin asker göndermiştir. Bunlara ek olarak bölgedeki Türk birlikleri de savunma birliklerine katılmıştır (Fedai, 2008:58).

Savaşın ilerleyen aşamalarında Cezayir kuvvetlerinin giderek geri çekilmeye başlaması üzerine ülkenin ileri gelenleri Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa'ya, Fransa'nın tekliflerini kabul etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Hüseyin Paşa ise Cezayir'in ileri gelenleri ile fikir istişarelerinde bulduktan sonra, Fransız General Bourmont'a bir heyet yollayarak Cezayir'in alacaklarından vazgeçtiğini ve bunun üstüne savaş tazminatı ödeyeceğini bildirmiştir. General Bourmont ise elinde bulundurduğu askeri üstünlüğün farkında olarak bu teklifi kabul etmediğini ve Hüseyin Paşa'nın daha fazla Cezayirinin ölmesini istemiyorsa şehri derhal kendilerine teslim etmesi gerektiğini bildirmiştir. Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa ise tüm bu yaşananların ardından daha fazla Cezayirinin ölmemesi ve aslında yapabileceği çok fazla bir şeyin de olmaması üzerine şehri teslim etme kararı almıştır.

Fransızlar, Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa'ya ailesi ile birlikte istediği bir yere gidebileceğini ve güvenliğinin de kendilerince sağlanacağını teminatını vermişlerdir (Armaoğlu,1999:191). Ayrıca Cezayir Halkının din ve ibadet hürriyetlerine saygı gösterileceği teminatı ile Cezayir'i ele geçiren Fransızlar işgal esnasında aşağıdaki maddeleri yayınlamışlardır;

- ✓ *“Fransız Ordusu 5 Temmuz 1830 günü Fransız Saatiyle 10.00'da Cezayir' şehrini, Casbah'ı ve bunlara bağlı tüm müstahkem mevki ile bütün kamu mallarını alacaktır.*
- ✓ *Cezayirlilerin dinlerine ve örf-adetlerine saygı gösterilecek, ordudaki askerlerin hiçbirisi camilere giremeyecektir.*
- ✓ *Cezayir Dayısı ve Türkler, Cezayir şehrini en kısa sürede terk edeceklerdir. Kendi varlıklarının muhafazası yine kendilerine garanti edilmektedir. Çekip gidecekleri yerleri seçmekte serbest olacaklardır.” (Fedai, 2008:60).*

İşgalden sonra 10 Temmuz günü Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa ve tüm ailesi, 110 kişi ile birlikte yerleşmek istediklerini bildirdikleri Napoli'ye gitmek için Cezayir'den ayrılmışlardır. Cezayir'i ele geçiren Fransız General Bourmont Fransa'ya mevcut durumu aktarmak için yazdığı raporda, *“Tüm Krallık tek bir kurşun dahi atmadan on beş gün içinde bize teslim olacak.”* ifadelerini kullanmıştır. Ancak Fransa'nın, Cezayir'i tam anlamı ile kontrol altına alması 40 yıl süren kanlı çatışmaların sonucunda gerçekleşmiştir (Lutskiy, 2011:159).

4.3. İşgale Karşı İlk Direniş Hareketleri

Cezayir halkı, işgalin gerçekleştiği 5 Temmuz 1830 tarihinden itibaren direniş hareketini başlatmıştır. Fransızlara karşı ilk örgütlü saldırı, birçok grubu bir araya getiren Şeyh Muhyeddin tarafından yapılmıştır (Eyryce, 2008:71). Düzenli birlikler şeklinde olmasa da halk, aşiret reisleri ve şeyhlerin etrafında birleşmiş ve küçük çapta da olsa Fransız askerlerine karşı saldırılar düzenlemişlerdir. Bu direnişler sayesinde Fransa'nın Cezayir'in iç kesimlerine kadar girmesi geciktirilmiştir. Bu süreçte Cezayir halkının birleşmesinin önündeki en büyük engellerden birisi aşiret ve kabile mantığının güçlenmesi olmuştur. Ancak Cezayirlilerin hayatında önemli bir noktaya sahip olan din faktörü, her şeye rağmen aralarındaki birleşmeye sebep olabilecek en büyük paydalardan birisi olarak ön plana çıkmıştır. Fransız işgali döneminde Cezayir'de güçlü olan İslami kültür, Fransa'nın sömürgeci asimilasyon politikalarını devreye sokmasının önünde büyük bir engel oluşturmuştur (Eyryce, 2008:72).

Cezayir'de işgalin ilk yıllarında ortaya çıkan direniş hareketlerine iki isim önderlik etmiştir. Bunlardan birisi Cezayir'in doğusunda Constantin'in yöneticisi Ahmet Bey'in, diğeri ise Cezayir Halk Direnişi'nin sembolü haline gelecek olan Emir Abdulkadir'in önderlik ettiği direniş hareketleri olmuştur.

4.3.1. Constantinli Hacı Ahmet Bey Direnişi

Constantinli Hacı Ahmet Bey, Cezayir'in işgal edilmeye başlandığı dönemde Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa'ya destek vermek için birlikleri ile yardıma gitmiş ancak Türk kuvvetlerinin Fransızlara yenilmesinin ardından kendisi de geri çekilmek zorunda kalmıştır. Fransızlarla ilk defa Rhumel Kıyıları'nda karşılaşan Hacı Ahmet Bey, burada Fransızları geri püskürtmeyi başarmıştır. Fransa bunun ardından Ahmet Bey'in direnişini kırmak ve gücünü kontrol altına almak adına, Hacı Ahmet Bey'e Fransa'nın hâkimiyetini ve Fransa'ya vergi vermeyi kabul etmesi halinde beyliğinin tanınacağını taahhüt etmiştir. Bu durumu etrafındaki ileri gelenlerle konuştuktan sonra reddetmesine rağmen Osmanlı Devleti'ne bildiren Ahmet Bey'in mektubuna 4 ay sonra karşılık gelmiş ve kendisine Osmanlı'nın tabiiyetinde kalması telkin edilmiştir (Fedai, 2008:66).

1836 yılının Kasım ayında Cezayir Genel Valisi Mareşal Clauzel komutasındaki 7400 kişilik Fransız ordusu Hacı Ahmet Bey'in önderliğindeki Constantin'i ele geçirmek için harekete geçmiştir. Fransa kaleyi

kuşatmasına rağmen bölgenin son derece dağlık ve engebeli bir alan olmasından dolayı herhangi bir sonuç alamamış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Yaşanan bu olaydan sonra görevden alınan Mareşal Clauzel'in yerine Mareşal Damremont getirilmiş ve Ahmet Bey'le anlaşma yoluna gidilmiştir. Ancak Hacı Ahmet Bey, bu anlaşma teklifini Osmanlı Devleti adına tekrar reddetmiştir. Hacı Ahmet Bey bu süreç içerisinde Cezayir'in batı kısmındaki direnişin önderi Emir Abdulkadir ile anlaşarak sınırlarını güvenli bir hale getirmiştir. Bunun üzerine Fransızlar, 13 Ekim 1837 günü güçlü bir ordu ile Constantin üzerine büyük bir harekât düzenlemişlerdir. Hacı Ahmet Bey tarafından bu harekâta karşılık verilmişse de Fransızlar 1839 yılında bölgeyi kontrol altına almayı başarmışlardır. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki son temsilcisi olan Hacı Ahmet Bey bu yenilgiden on sene sonra Fransızlara teslim olmuş ve 1850 yılında yaşamını yitirmiştir (Fedai, 2008:67).

4.3.2.Emir Abdulkadir Direnişi

Cezayir'de direnişin sembol isimlerinden birisi olan Emir Abdulkadir, Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesinin hemen ardından direniş hareketine başlayan Şeyh Muhyeddin'in oğludur. Direnişe ilk olarak babasının yanında savaşarak başlayan Emir Abdulkadir, babasının ölmesi üzerine etrafındaki kabileleri kendisine biat ettirerek 1832 yılında kendisini Cezayir'in Emiri ilan etmiş ve direniş hareketinin başına geçmiştir.

Emir Abdulkadir, Fransızlara teslim olacağı 1847 yılına kadar Fransız birliklerine büyük hezimetler yaşattır. Kabileler üzerindeki denetimini kurduktan sonra sınırlarını ve hâkimiyetini genişletmeye başlayan Emir Abdulkadir, Fransızlar için büyük bir sorun olmaya başlamıştır. Emir'in Fransızlara karşı ilk başarısı Şubat 1834'te imzaladığı *Desmichel Antlaşması*'dır. Bunun ardından Fransızlarla mücadele ettiği 30 Mayıs 1837 yılında ise Fransız birliklerini hezimete uğratmış ve General Bugeaud ile *Tafna Antlaşması*'nı imzalamıştır. Bu başarı Emir'in Fransızlar üzerindeki ikinci büyük başarısı olmasının yanı sıra Emir'e büyük bir hareket ve egemenlik alanı yaratmıştır (Lutskiy, 2011:160).

Emir Abdulkadir, Fransızlarla imzaladığı *Tafna Antlaşması*'nın ihlal edilmesi üzerine 1839 yılında *Mukaddes Cihat* ilan etmiştir. Emir'in daha fazla güçlenmesini istemeyen Fransızlar ise Emir'in yönetimi altındaki şehirlere büyük çaplı saldırılar düzenleyerek bu alanları ele geçirmişlerdir. Bunun ardından Emir Abdulkadir 1843 yılında Cezayir'den kaçarak Fas'a sığınmıştır. Bu süreçte Fas'ta kalan Emir Abdulkadir, Fas Kralı'nı da Fransızlara karşı savaşmaya ikna etmeye çalışmıştır ancak bu durumdan haberdar olan Fransızlar, Kral'ın bu fikre destek vermesi durumunda büyük bir kuvvetle Fas'a saldırılacaklarını söyleyerek Kral'ı engellemişlerdir. Emir Abdulkadir bunun ardından tekrar Cezayir'e gelerek yeniden bir direniş hareketi örgütlemeye başlamıştır. Fransızlar ise bu süreç içerisinde halka karşı uyguladıkları şiddetin boyutunu artırarak direniş hareketlerinin önüne geçmek istemiş ve 1845 yılında çıkardıkları bir kararname ile bunu başarmışlardır (Lutskiy, 2011:165).

Bu süreçte Cezayir'e geri dönen Emir Abdulkadir 'in hâkim olduğu direniş birlikleri Fransızlara karşı ağır yenilgiler almıştır. Fransızlar ise bu direnişleri bastırabilmek için sürekli olarak Cezayir'deki asker sayısını artırmışlardır. Öyle ki 1834 yılında 42 bin kişi olan Fransız askerinin sayısı 1844 yılına gelindiğinde 90 bini bulmuştur (Lutskiy, 2011:162). Bu süreç sonrasında Emir Abdulkadir, 23 Aralık 1847 yılında Fransız General Lamoniciere'e teslim olmuştur. Teslim olduktan sonra Fransa'ya sürülmüş ve 1853 yılında serbest bırakıldığında Bursa'ya yerleşmiştir. Bunun ardından da Mısır ve Şam'a geçen Emir, 1883 yılında Şam'da hayatını kaybetmiştir (Fedai, 2008:69). Emir, on beş yıl süren bu direnişte büyük başarılar elde etmiş ve Cezayir'de Fransa'ya karşı direnişin sembolü olmuştur.

4.4. 1848-1871 Arasında Çıkan Ayaklanmalar

Bu yıllarda Fransızlar bölge üzerindeki baskılarını artırırken, Cezayir halkının Fransızlara karşı besledikleri düşmanlık da giderek artmıştır. Fransızlar bu dönemde özellikle 1850'li yıllarda boy gösteren kabile ayaklanmaları ile baş etmeye çalışmıştır. Fransızlar, isyanların olduğu bu bölgeleri ancak 1857 yılına gelindiğinde büyük bir güçlkle bastırabilmiştir. Bu yıllarda Cezayir halkı için en büyük sorunlardan bir tanesi de ekonomik sıkıntıların had safhaya çıkması olmuştur. Fransızlar Cezayir'i daha çok kendi malları için büyük bir pazar, hammadde ve gıda kaynağı olarak görmüşlerdir. Fransa ile Cezayir arasındaki o döneme ait ithalat ve ihracat rakamları da bu iddiaları destekler niteliktedir (Lutskiy, 2011:166).

YILLAR	İTHALAT	İHRACAT
1830-1840	15,0	2,1
1841-1850	71,9	3,7
1851-1860	80,8	31,1
1861-1870	172,6	81,6

(yıllık ortalama Milyon Frank)

Bu yıllarda Fransa'nın ekonomik, kültürel, dini ve eğitim odaklı sömürgeciliği devam ederken, asimilasyon politikalarının da giderek ülkeye yerleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda, 1844 yılında Cezayir bütçesi ile Fransa bütçesi birleştirilmiş, 1845 yılında Cezayir Fransa'dakine benzer bir şekilde idari yapılanmalara ayrılmış ve 1847 yılında Fransız kanun sisteminin Cezayir'de uygulanmasına başlanmıştır. 1865 yılına gelindiğindeyse III. Napolyon çıkarttığı bir kararname ile Müslüman ve Yahudilerin dinlerini değiştirmedikleri müddetçe Fransız Vatandaşı değil tebaası olarak değerlendirileceklerine karar verilmiştir (Eyrice, 2008:78).

Bu dönemde ayaklanmaların patlak vermesinde; Cezayir halkının zorla askere alınması, Cezayir'deki Yahudilere Fransa vatandaşlığı verilmesi ve Cezayir halkının tek geçim kaynağı olan tarımsal arazilere el konulması ile birlikte Fransa'nın yerli tüketimi için öngörülen gıdaların (şarap üretimi için üzüm) üretilmesi gibi iç sebeplerin yanı sıra (Eyrice, 2008:75); Fransa'nın, Prusya ile savaşta olması ve hükümetlerin istikrarsızlığı gibi dış etkenler de büyük rol oynamıştır.

Bu yıllarda çıkan ayaklanmaları sıralayacak olursak (Fedai, 2008:73-74);

- ✓ 1848-1850, Seyidi eş-Şeyh Evladı ayaklanması, el -Avras, ez-Zeyban, Zevağa, Kuzey Constantina ayaklanması, İbn Salim direnişi.
- ✓ 1851, Kabileler ayaklanması.
- ✓ 1852, Muhammed b. Abdullah kumandasında Güney vahaları ayaklanması.
- ✓ 1856, Babür Dağları ayaklanması.
- ✓ 1857, Kabileler Dağlarında Lala Fatma ayaklanması.
- ✓ 1858, Evras ayaklanması.
- ✓ 1861, Şa'baniye ayaklanması.
- ✓ 1864, Seyidi eş-Şeyh Evladı ayaklanması.
- ✓ 1871, Muhammed el-Mukrani ayaklanması.

Bu isyanların birçoğu uzun sürse de Fransa'yı çok zor durumda bırakmamış ve şiddet kullanılarak bastırılmıştır. Ancak 1871 yılında ortaya çıkan ve yaklaşık 100.000 kişi ile birlikte iki yüz kadar kabileyi etrafında toplayan *Muhammed el-Mukrani* isyanını bastırmak Fransa için kolay olmamıştır. Fransa'nın güç ve nüfuzunu kaybetmesinden yararlanmak isteyen Mukrani, dini ittifaklarla Constantin'in güneyine kadar geniş bir alana yayılan bir isyan başlatmıştır. Bu isyan en başlarda Fransa'yı korkutsa da neticede isyan çok kanlı bir şekilde bastırılmış ve binlerce insan katledilmiştir (Nam, 2012:164-165) Ancak Muhammed el-Mukrani isyanı Cezayir bağımsızlık savaşı öncesinde yaşanan en büyük ve en kanlı ayaklanma olması hasebi ile büyük bir önem arz etmektedir.

Muhammed el-Mukrani ayaklanmasının ortaya çıkardığı diğer bir sonuç ise Fransa'nın 1871 yılında Cezayir'i resmen ilhak etmesi olmuştur. Bu tarihten sonra hem Fransa'nın asker sayısı hem de Cezayir'e gelen Fransız vatandaşlarının sayısı giderek artmıştır. Bu yıllardan sonra Fransa'nın asimilasyon politikalarına da giderek hız vermesinin sonucunda, Cezayir'deki Fransız nüfus 1871 yılında 130,000 iken bu sayı 1896 yılında 318,000'e yükselmiştir (Eyrice, 2008:81). 1871 yılından 1939 yılına kadar Fransız göçmenlere verilen toprak miktarı ise 2,7 milyon hektar olmuştur (Ataöv, 1977:145). Bu çerçevede Cezayir halkının elinden verimli araziler alınmış ve halk adeta açlık ile baş başa bırakılmıştır. Özellikle 1868-1870 yılları arasında bölgede korkunç düzeyde sayılabilecek bir açlık baş göstermiştir. 1866 yılında 2.652.000 olan Cezayir nüfusu, 1872 yılına gelindiğinde 2.125.000 kişiye düşmüştür (Lutskiy, 2011:249).

4.5. XX. Yüzyılın Başından II. Dünya Savaşı'na Kadar Cezayir'de Yaşanan Gelişmeler

Cezayir'de meydana gelen ayaklanmaların bahane edilmesiyle 1881 yılında “*Yerli Kanunu*” (Code de l'indigénat) çıkartılmıştır. 1919 yılına kadar sürdürülen bu kanun Fransızlara ve Avrupa'dan getirilen diğer göçmenlere ayrıcalık sağlamaktan öteye geçmemiş, Cezayirlileri ise insan hakları ve medeni haklardan mahrum bırakmıştır. Öyle ki yabancı yetkililerin izni olmadan Cezayirliler ülke içinde dahi seyahat etmekten alıkonulmuşlardır. Bunun yanı sıra Fransızlar, Kur-an kursları dışında Arapça eğitim veren okulların açılmasına ve yerli dilde basılacak olan gazetelere de izin vermemişlerdir (Ataöv, 1977:145). XIX. yüzyılın sonlarına doğruysa Cezayir diğer Fransız sömürgelerinden ayrı olarak İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır (Eyrice, 2008:82). Yaşanan yoksulluklar ve baskı yönetimi karşısında Cezayirlilerin bir kısmı komşu ülkelere ve Fransa'ya göç etmiştir. 1954 yılında ülkelerinden göç eden Cezayirlilerin sayısı 212.000'i bulmuştur (Nam, 2012:165)

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı esnasında Fransa bütün sömürgelerine Almanya'ya karşı savaşma çağrısında bulunmuştur (Hizmetli, 1994:100). Bu savaşta Fransa için 155.000 Avrupalı Cezayirli, 173.000 de Müslüman Cezayirli savaşmıştır. Bunlardan yaklaşık olarak 50.000'i savaş esnasında hayatını kaybetmiştir.

Bu süreç içerisinde Fransa'da iş gücü açığı da ortaya çıkmıştır. Tahminlere göre, I. Dünya Savaşı'na kadar Fransa'da 45.000 Cezayirli işçi varken bu rakam I. Dünya Savaşı esnasında 80.000'e ulaşmıştır (Fedai, 2008:78-79).

Fransa'da bulunan Cezayirli işçiler ve askerler Cezayir'e döndüklerinde, Avrupa'da edindikleri siyasal ve sosyal tecrübeleri ülkelerinde yaymaya başlamışlardır. Cezayir'de bundan sonraki dönem daha çok siyasal örgütlenmelerin ortaya çıktığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu dönemde silahlı mücadeleye nazaran siyasal bir mücadelenin ön plana çıktığı ifade edilmektedir. Bu süreçte ABD Başkanı Woodrow Wilson'un, sömürge altında yaşayan ulusların bağımsızlıklarının destekleneceği, "Wilson Prensipleri" ismi ile tarihe geçen bildirinin de büyük payı olmuştur (Armoğlu, 1983:213).

1926 yılında Cezayir'den Fransa'ya giderek orada çalışan işçiler "Kuzey Afrika Yıldızı/Etaile Nord Africaine" isimli bir örgüt kurmuşlardır. Bu oluşumun devamı daha sonraları kendisini Messali Hadj önderliğinde Cezayir'de göstermiştir. 1927 yılında ise "Müslüman Delegele Federasyonu" kurulmuştur. Bu tür oluşumlar ilk olarak Cezayir halkının mevcut durumunun iyileştirilmesi, belirli bir hedef doğrultusunda yönlendirilmesi vb. nedenlerle kurulmuşsa da ilerleyen yıllarda "bağımsızlıktan" da söz etmeye başlayacaklardır (Ataöv, 1977:147).

1931 yılına gelindiğinde Şeyh Abdulhamid ben Badis öncülüğünde birleşen bir grup, "Cezayirli Müslüman Alimler Cemiyeti"ni kurmuştur. Bu birlik, İslami bir reformun gerçekleşmesini, yerli kültürün yaşanmasını ve Fransızlaşmayı reddetmiştir. Abdulhamid Ben Badis görüşlerini, "Dinimiz İslam, Dilimiz Arapça, Vatanımız Cezayir" sloganı ile dile getirmiştir. 1936 yılında Fransa'da Halk Cephesi'nin seçimleri kazanması ile Cezayir'de, Messali Hadj önderliğinde "Cezayir Komünist Partisi" ve 1937'de Kuzey Afrika Yıldızı'ndan "Cezayir Halk Partisi" adlı bir örgütlenmeye gidilmiştir. 1938 yılında ise Ferhat Abbas öncülüğünde "Cezayir Halk Partisi" kurulmuştur. Bu siyasal oluşumlar genel olarak, bağımsızlığın kazanılması fikri etrafında birleşmişlerdir. Ancak Ferhat Abbas'ın ilk dönemlerdeki düşüncesinin; "tam bağımsızlığın elde edilmesi değil Fransız sistemi içerisinde gelişerek, tedricen bağımsızlığa gitmek" olduğu iddia edilmektedir (Nam, 2012:168).

4.6. II. Dünya Savaşı ve Sonrasında Cezayir'de Yaşanan Gelişmeler

1930'lu yıllarda Cezayir'de bu gelişmeler yaşanırken, Avrupa'da yaşanan sorunlar da giderek artmıştır. 1939 yılının Eylül ayında Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile başlayan II. Dünya Savaşı, Fransız Halk Cephesi'nin yıkılması ve Nazi Almanya'sının 14 Haziran 1940 yılında Fransa'yı ele geçirmesi ile devam etmiştir. II. Dünya Savaşı bu şekilde devam ederken, diğer taraftan sömürgeler içerisinde de bağımsızlık umudunu artırmıştır. 1941 yılının Ağustos ayından ABD ile İngiltere arasında imzalanan ve tüm halkların self-determinasyon(kendi kendini yönetme) hakkını savunan "Atlantik Bildirisi" de sömürge ülkelerini ve halklarını bu konuda umutlandıran önemli bir gelişme olmuştur (Eyrice, 2008:85).

12 Şubat 1943 yılına gelindiğinde Ferhat Abbas öncülüğünde "Cezayir Halkının Manifestosu/Manifeste du Peuple Algerien" ismini taşıyan bir bildiri ilan edilmiştir (Ataöv, 1977:148). Bu bildirinin içeriğinde halk adına, "Cezayir halkının kendi kaderini tayin hakkı, toprak reformu, Arapçanın resmi dil olarak kabul edilmesi, eşitlik ve özgürlük temelinde hazırlanacak özel bir anayasa, Müslüman halkın en geniş katılımının sağlanacağı Suriye ve Tunus'takine benzer bir yerel yönetim ve siyasi mahkûmların derhal salıverilmesi" gibi talepler yer almıştır. Manifestonun açıklanmasından bir ay sonra General De Gaulle'ün önderliğini yaptığı "Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi" Cezayir'de yönetimi ele geçirmiştir. De Gaulle, Cezayirlilerin açıkladığı bu bildiriye pek sıcak yaklaşmamış ve bu bildirinin yerine 1944 yılında kendi hazırladıkları bir reform paketini yürürlüğe koymuştur (Eyrice, 2008:86).

14 Mart 1944 yılına gelindiğindeyse, "Manifesto'nun Dostları ve Özgürlüğü Birliği/Amis Du Manifeste et de la Liberte" adı ile geniş ve kapsayıcı bir örgütlenmeye gidilmiştir (Ataöv, 1977:148). Bu bildiri çerçevesinde bir araya gelecek siyasal ve toplumsal unsurları engellemek isteyen Fransa ise Ferhat Abbas'a baskı yaparak koalisyonu bölmek istemiş ancak bunu başaramayınca da Messali Hadj'ı 25 Nisan 1945'te hapse attırıştır (Fedai, 2008:105). II. Dünya Savaşı'ndan siyasal, sosyal ve ekonomik olarak etkilenen Cezayir halkı üzerindeki baskı ve umutsuzluk artmış, halk bu süreçten sonra kurtuluşun tek yolunun "bağımsızlığın elde edilmesi" olduğu fikrinde birleşmiştir. Daha önce bağımsızlığın şekli konusunda ayrışan siyasi liderler de artık tek yolun Fransa'ya karşı bağımsızlığın elde edilmesi olduğu fikrinde birleşmişlerdir (Fedai, 2008:106).

4.6.1. 8 Mayıs 1945 Setif Olayları

8 Mayıs 1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın sone ermesi sebebi ile Cezayir halkı da meydanlarda bir kutlama yapmaya hazırlanmıştır. Halk Nazi Almanya'sının yenilgiye uğramasını, savaşın bitişi ve kendi

bağımsızlıklarına giden yolun da başlangıcı olarak değerlendirmiştir. Fransa ise gelişen bu olaylara karşı kutlama için belli şartlar getirmiştir. Bu şartlar arasında, Cezayir Bayrağı'nın bulunmayacağı, Cezayir'in bağımsızlığı ile ilgili herhangi bir sloganın atılmayacağı ve bununla ilgili herhangi bir materyalin taşınmayacağı maddeleri de yer almıştır.

Cezayir halkı bu süreçte özellikle Constantin, Setif ve Guelma kentlerinde sokaklarda kutlamalara başlamış ve halk meydanlarda Fransa'nın karşı çıktığı Cezayir Bayrakları ile birlikte "Bağımsızlık ve Hürriyet" sloganları atmıştır. Fransa ise bu olaylara karşı büyük bir şiddet kullanma yoluna başvurmuştur. Bu olaylarda Fransız General Tubertin'in verdiği rakamlara göre 15.000 kişi, Cezayirlilerin verdiği rakamlara göreyse 100 Avrupalı ve 45.000 Cezayirli öldürülmüştür. Dönemin ADB Konsolosluğu kayıtlarına göreyse bu olaylarda yaklaşık 40.000 Cezayirli hayatını kaybetmiştir. Fransız fikir adamlarından Jean Paul Sartre de L'Express gazetesinde o dönem yapılan işkencelerden dolayı Fransa'yı kınadığını açıklamıştır (Nam, 2012:171).

Setif olayları sonuçları itibariyle Cezayir halkının hafızasında önemli bir yere sahiptir. Öyle ki bu yaşanan olaylar Cezayirli tarafından "Soykırım" olarak anılmaktadır (Nam, 2012:172-173) Bu konuda birçok kaynak Setif olaylarının, 1954 yılında başlayan Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın en büyük dinamiklerinden birisi olduğunu belirtmektedir. Hatta bağımsızlık savaşının 1 Kasım 1954 yılında değil de, Setif'te yaşanan olaylardan sonra başladığı dahi ifade edilmektedir (Eyrice, 2008:89).

4.7. Cezayir Bağımsızlık Savaşı

Cezayirli özellikle Setif olayları ve 1947 yılında verilen "Le Statut/Statü"den sonra Fransızlardan bağımsızlıklarını ancak büyük bir bağımsızlık savaşı vererek alabileceklerinin farkına varmışlardır. Bu süreçte Cezayir'in bağımsızlığı için ulusal bir silahlı ayaklanma planlanmış ve bu çerçevede "Demokratik Özgürlüklerin Zaferi İçin Hareket" partisinin sol kanadı olarak "Birlik ve Eylem İçin Devrimci Komite/Comite Revolutionnaire d'Unite et d'Action(CRUA)" isimli gizli bir örgüt kurulmuştur. Bu komite, Cezayir'i vilayetlere bölerek her bir vilayet için silahlı ayaklanmaları idare edebilecek bir komutan atamıştır. Bu oluşumlarla birlikte Cezayir'in Fransa'ya karşı başlatacağı bağımsızlık mücadelesi artık aksiyona dökülmüştür (Ataöv, 1977:151).

1 Kasım 1954 tarihinde Azizler Bayramı'nda(Toussaint) Cezayir sabaha karşı patlamalarla uyanmıştır. Eş zamanlı olarak onlarca saldırı düzenlenmiş (Nam, 2012:173), bu saldırılarda 5 ila 7 arasında Fransız vatandaşı öldürülmüş ve bir o kadarı da yaralanmıştır (Ataöv, 1977:152). Olaylar sonrasında Başbakan Pierre Mendès-France, 12 Kasım'da Ulusal Meclis'te yaptığı bir konuşmada, "Cezayir vilayetleri Fransız Cumhuriyeti'nin bir parçasıdır. Uzun süredir Fransa'ya aittirler ve değiştirilemez bir şekilde öyle kalacaklardır. Onlarla anavatan Fransa arasında herhangi bir ayrılık düşünülemez" ifadelerine yer verirken, Fransız İçişleri Bakanı Sosyalist François Mitterand ise, "Tek uzlaşma yolunun savaş olduğunu" belirtmiştir (Eyrice, 2008:108).

Cezayir'de ilk silahlı çatışmalar sonrasında gerilla hareketi olarak değerlendirilen saldırılar bütün ülkeyi etkisi altına almıştır. Fransa'ya karşı yürütülen bu savaşta yer alan yerli birliklere "Ulusal Kurtuluş Ordusu"(Armee de Liberation Nationale, ALN), bu ordunun siyasi örgütlenmesine de "Ulusal Kurtuluş Cephesi"(Front de Liberation Nationale, FLN) ismi verilmiştir. Bütün yurtsever hareketler bu cephenin çatısı altında birleşmiştir. Ancak Messali Hadj, "Cezayir Ulusal Hareketi" isimli bir örgüt kurarak bu çatı altında yer almamıştır. FLN ise kısa bir süre içerisinde büyük bir destek kazanmıştır (Ataöv, 1977:153).

Fransızlar ilk zamanlarda bu örgütlenmeleri ve yaşanan çatışmaları küçük çaplı saldırılar olarak ele almış ve "bir avuç asi"nin çıkardığı olaylar olarak değerlendirmiştir. Ancak 1954 yılında 3,000 kişi olan gerilla savaşçıların sayısı 1958 yılına gelindiğinde 130.000 kişiye ulaşmıştır. Sürecin başında bu olayların küçük çaplı saldırılar olduğunu düşünen Fransa, savaşın zirveye vardığı noktada Cezayir'e 800,000 asker çıkarmıştır. Ayrıca günde 1 milyar Frank harcamaya ve tüm motorlu kuvvetlerini, radar sistemlerini ve uçaklarını da yine burada kullanmaya başlamıştır. Yaşanan bu olaylar esnasında birçok Cezayirli idam edilmiş, binlercesi toplama kamplarında hayatını kaybetmiş ve yüz binlercesi Tunus, Fas gibi komşu ülkelere sığınmıştır. 30 Eylül 1955 tarihine gelindiğindeyse "Cezayir Sorunu" Birleşmiş Milletler gündeminde de yer almaya başlamıştır (Nam, 2012:175).

4.7.1. Geçici Hükümetin Kurulması ve Cezayir'in Bağımsızlığını Kazanması

Cezayirli yurtseverlerin ileri gelenleri 19 Eylül 1958'de Kahire'de bir araya gelerek "Bağımsız Cezayir Cumhuriyeti"ni ilan etmişlerdir. Geçici olarak kurulan bu hükümetin başına ilk önce Ferhat Abbas daha sonra 1961 yılının Ağustos ayında ise Ben Hedda getirilmiştir. Bağımsızlık alınca Cezayir'e geçecek olan geçici hükümet, ilk önce Mısır'da daha sonraları da Tunus'ta faaliyet göstermiştir (Ataöv, 1977:156)

Bu dönemde Fransa'da ise De Gaulle büyük iddialarla iktidara gelmiştir. De Gaulle'ün iktidara gelmesi FLN liderlerini endişelendirmiştir. Zira 2 Ekim 1958 tarihinde Constantin'de halka konuşan De Gaulle, halkın bağımsızlık isteklerini engellemek için, “*Cezayirlilere Fransızlarla eşit haklar tanımak, toprak vermek, ücret artışı yapmak, emeklilik hakkı ve yerlilerin memuriyete alınması*” şeklinde bir takım reform vaatlerinde bulunmuştur. Ancak Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi, De Gaulle'e cevap vermekte gecikmemiş ve “*Onların, dört yıldan beri Fransız vatandaşı olmak için savaşmadıklarını, bağımsızlık dışında hiçbir vaadi kabul etmeyeceklerini ve iki yılda boşuna 500.000 şehit vermediklerini*” bildirmişlerdir (Nam, 2012:177).

Afrika'da 1960'lı yıllara gelindiğinde diğer sömürgelerdeki bağımsızlık hareketlerinin başarıya ulaşması ve bunun tüm sömürgelerde hızlı bir şekilde yayılması, Fransa'yı beklemediği ve istemediği bir sürece girmek durumunda bırakmıştır. Özellikle Fransız ekonomisinin artık bu sömürgeleri idare edebilecek yeterliliğe sahip olmadığı görülmüştür. Bu yüzden bu konuda belki de en çıkar yolun sömürgelere siyasi bağımsızlığın verilmesi olduğu ancak yeni kurulacak olan devletlerde/hükümetlerde yine Fransa ile yakın ilişkiler kuracak olan kişilerin desteklenmesinin gerekliliği fikri ön plana çıkmıştır.

Fransa, 25 Haziran 1960'da Cezayir Delegeleri ile görüşmeye hazır olduğunu açıklamış ve ardından Paris yakınlarındaki Melun adlı küçük bir kasabada delegelerle görüşmelere başlamıştır. Fransa burada öne sürdüğü şartları Cezayirlilerin kayıtsız bir şekilde kabul etmelerini beklemiş ancak bu tavırdan hoşnut olmayan Cezayirli Delegeler görüşmelerden çekilme kararı almışlardır. Bunun üzerine Cezayir'de yeniden ayaklanmalar meydana gelmiş ve Fransa Hükümeti taşkınlıkları önlemek adına Ocak 1961'de “Cezayir'de halkın kendi geleceğini özgürce tespit etme hakkı verilinceye kadar bir Fransız iktidarının kurulması” ile ilgili referanduma gitme kararı almıştır. Ne kadar süreceği belli olmayan bir Fransız yönetimini halk kabul etmemiş ve Fransa 1961'de Cezayirli liderlerle tekrar görüşmek zorunda kalmıştır. Bu durumdan hoşnut olmayan Fransız aşırıları ise Organisation de l'Armée Secrete(OAS) adında gizli ve silahlı bir örgüt kurmuşlardır. Bu örgüt ile hem kaos yaratmak hem de De Gaulle hükümetine darbe yapmak isteyen aşırıları, bu örgütlenmeden istedikleri sonuçları elde edememiş ve Fransa için Cezayirlilerle görüşme yapmaktan başka seçenek kalmamıştır (Ataöv, 1977:10)

Daha önce Melun'da neredeyse başlamadan sona eren görüşmeler, 18 Mart 1962 yılında “*Evian*” Antlaşmalarının imzalanması ile yeniden başlatılmıştır. Her ne kadar Fransa'nın Cezayirlileri yeniden sabote etme girişimleri ile karşılaşmış olsa da bu görüşmelerin sonucunda ateşkes kararı alınmıştır. 19 Mart uygulanmaya başlanan ateşkes kararının ardından çıkarılan af ile daha önce tutuklanan veya Cezayir'den kaçmak zorunda kalan milliyetçiler serbest bırakılmış ve FLN hukuki bir örgüt olarak kabul edilmiştir. Evian Antlaşmaları bu anlamda Cezayir halkı için büyük bir zafer olmuştur. Cezayir'in bağımsızlığı da yine bu antlaşmalar ile tescil edilmiştir.

Cezayirliler 1 Temmuz 1962 yılında ülkelerinin bağımsızlığını oy birliğiyle onaylamışlardır. 3 Temmuz'da De Gaulle Cezayir'in bağımsızlığını tanımış ve 5 Temmuz 1962'de Cezayir'in bağımsızlığı “resmen” tanınmıştır. 1830 yılında Fransa'nın işgali ile başlayan sömürgeci ve kolonyalist dönem, yaklaşık sekiz yıllık bir savaşın ardından geride bırakılmıştır.

5. SONUÇ

Afrika Kıtası'nda sömürgecilik faaliyetleri, XV. yüzyılın sonlarına doğru başlayan coğrafi keşiflere paralel olarak boy göstermeye başlamıştır. Avrupalı devletlerin ekonomik olarak sömürgeleştirdiği zengin Afrika toprakları, zaman içerisinde Avrupalılar tarafından kolonileştirilmeye başlanmıştır. Sanayi devriminin ortaya çıkması ile gelişen kapitalizm sonucunda ise Afrika Kıtası, Avrupalı devletler için daha fazla hammadde ve daha büyük pazar olarak algılanmaya başlanmış ve bu süreç daha çok Neo-Kolonyal veya Emperyal dönem olarak adlandırılmıştır.

Afrika'da yaşanan bu tarihsel süreç içerisinde sömürgeleştirilen devletlerin, demografik yönden savaşlar, göçler ve köle ticareti ile nüfus yapıları bozulmuş; ekonomik yönden tek tip üretim tarzının desteklenmesi ile büyümeleri ve kalkınmaları engellenmiş, siyasal yönden ise yönetenler ile halk arasında derin uçurumların olduğu, birbirine düşman etnik ve dini sınıfların var olduğu bir toplum ortaya çıkarılmıştır. Uygulanan bu politikaların sonucunda Afrika'daki devletlerin ve toplumların ekseriyeti; kimliksel bölünmüşlük ve toplumsal çatışmalara meyilli, toplumsal uzlaşsı ve ortak bir devlet anlayışından uzak, kendi sorunlarının çözümünde dış unsurlara başvuran ve stratejik akıldan uzaklaştırılan birer devlet/toplum haline getirilmiştir.

Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan Cezayir de 1830 yılında Fransa tarafından işgal edilmiştir. Fransa'nın Cezayir'i işgali ve kolonyal faaliyetlerinin sonucunda Cezayir'in toplumsal, kültürel ve siyasal yapısı bozulmuş ve halk üzerinde sistematik bir Fransızlaştırma politikası uygulanmıştır. 1848-1871

yılları arasında birçok ayaklanma meydana gelmiş ve bu süreçte Cezayir halkının Fransa'ya karşı olan nefreti artmıştır. Bunun sonucunda halk silahlı örgütlenmelerle birlikte tedricen siyasal yapılanmalara geçmiştir. Cezayir halkının 1954 yılında başlattığı Cezayir Bağımsızlık Savaşı başarıya ulaşmış ve siyasal görüşmelerin ardından Cezayir Temmuz 1962'de bağımsızlığını kazanmıştır.

KAYNAKLAR

- Arı, T. (2011). "Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika", MKM Yayıncılık, Bursa.
- Armaoğlu, F. (1999) "19. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1789-1914", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Armaoğlu, F. (1983). "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980", Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Ataöv, T (1977), "Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları, Ankara.
- Dursun, D (1993), "Cezayir; Cezayir Cumhuriyetinin Başşehri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), cilt:7 :497-499.
- Dursun, D (1992), "Cezayir'in Acı Geçmişi", Altınoluk Dergisi, Sayı:73, s8.
- Eyriçe, E (2008), "Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Fedai, A (200), "Fransa Hâkimiyetinde Cezayir(1914-1954)", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Güngör, F (2006), "Sömürgeciliğin Evrimi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Hazar, N (2011). "Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri", USAK Yayınları:56, Ankara.
- Hizmetli, S (1994), "Cezayir Bağımsızlık Savaşı Önderi Bin Badis", Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara Eylül 1994.
- Kavas, A (2006), "Osmanlı-Afrika İlişkileri", Tasam Yayınları, Afrika Enstitüsü Serisi:3, İstanbul.
- Kavas, A (2009) "Sömürgecilik", Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, cilt:37, ss.394-397.
- Lutskiy, B (2011), "Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi: 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla", Çev. Turan Keskin, Yordam Kitap, İstanbul.
- Nam, M (2012), "İşgalden İstiklale Cezayir", Tarih Dergisi, Sayı:55 (1) ss.155-187.
- Okur, M.A (2012), "Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk: Tarihsel Dünya Düzenleri ve Irak'ın İşgali", Ötüken Neşriyat, Ankara.
- Pehlivanoğlu, I (2010), "Assai Djebar'ın 'L'amour, La Fantasia ve La Disparition De La Langue Française" Başlıklı Romanlarında Sömürgecilik Ekseninde Dil ve Kimlik", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Sander, O (2009), "Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e", İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Slugget, P (2011), "Sömürgecilik, Osmanlıcılık, Kaçarlar ve Bağımsızlık Mücadelesi; Arap Dünyası, Türkiye ve İran", Youssef M.Choueiri(Ed.), "Ortadoğu Tarihi: Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften", (Fethi Aytuna, Çev.), İnkılâp Kitabevi Yayınları, ss.295-314 İstanbul.
- Tamçelik, S (2014) "Fransa'nın Afrika'daki Kolonyalist Faaliyetleri ve Günümüze Yansımaları", (Editör: Menekşe Sözbilir), Soyalp Tamçelik (Der.), "Küresel Politikada Yükselen Afrika", Gazi Kitabevi Yayınları, ss.235-272 Ankara.
- Tatar, T (2009). "Sömürgecilik Sosyolojisi", Yayımlanmamış Ders Notu, Malatya 2009.
- Tepebaş, U (2009). 1990 Sonrası Afrika: Mücadele Alanı", Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tepebaş, U (2010). "Büyük Güçler ve Afrika: 21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti", Tasam Yayınları, İstanbul.
- Topuz, H (1971). "Kara Afrika", Milliyet Yayınları, Genel Kültür Dizisi:6, Birinci Baskı.

Uygur, E & Uygur, F (2013) “Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:17, Sayı:3, ss.273-286.

İnternet Kaynakları

“Colonialism”, Western Encyclopaedia Britannica,

<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/126237/colonialism-Western>, (Erişim Tarihi:02/01/2017).

Mustafa Fatih Sarı, “Sömürgecilik Raporu”, Mayıs 2014, Sayı:39, Ak Parti Genel Merkez Gençlik Kolları Dış İlişkiler Başkanlığı,

<http://dibakgenc.org/wpcontent/uploads/2014/05/S%C3%B6m%C3%BCrgecilik-Raporu-1.pdf>, (Erişim Tarihi: 30/01/2017).

Ekrem Yolcu, “Sömürgecilik ve Tarihi”, <http://www.enfal.de/genel19.htm>, (Erişim Tarihi: 02/01/2017).

STRUCTURED ABSTRACT

Africa is known as one of the first inhabited countries although it is mentioned by expressions like black/darkness. Especially, with the geographic discoveries that came out towards the end of the XV century, colonialism began to take shape in Africa. In the first years, slave trade and the transfer of valuable goods to Europe came to the fore front. In the following years, Africa became a continent where the European states manifested by the struggles and conflicts within themselves. The rich African lands that the European states economically exploited, began to be colonized by the Europeans over time. In this way, millions of European immigrants were brought to the region and political, social, economic and religious structures of the colonial state were moved to these regions. In this way, exploitation passed to an advanced dimension and transformed into colonialism that settlement to the land of the colonies. As a result of the development of capitalism with the emergence of the industrial revolution, the continent of Africa began to be perceived as a more raw material and a larger market for European states. This process is called Neo-Colonial or Imperial period. In this historical process, the population structure of the colonial states deteriorated with wars in the demographic direction, migration and slave trade; the colonial states were left alone with a fragmented structure from the social side and the processes of nationalization were obstructed or delayed, economic growth was prevented with the support of a uniform type of production, from the political side a system was uncovered that there were profound differences between ruler and the people. And there were ethnic and religious classes hostile to each other.

France became more interested in Africa as one of the first quarters of the XIX century. Coinciding with these periods of this interest effective that European countries were in colonial competition among themselves and the relation between the size of the states and the proportion of the colonies. However, France advanced its expansion in the African continent on the east-west route, unlike the UK. These two states came face to face during the spreading activities in the region, sometimes. France became closer to Africa during this period and began to place colonies in the countries that it was taken over. By these colonies, the economic, political, social and religious structure of the state that dominated the colonized countries, were moved more comfortably and the exploited states were tried to be assimilated in this way. The most prominent of these countries were Algeria in the North African countries. France faced great resistance in Algeria, which she occupied in 1830.

The most important colony of France on the African continent was Algeria, which had been seized by the Ottoman State in the first quarter of the XVI century and was under siege in 1827, occupied in 1830 by himself. With the occupation of Algeria, France both wanted to shift to other fields the crises experienced in domestic politics and aimed not to be behind the increasing competition of colonialism on the international scene. France has faced a great and long-lasting resistance movement since its first years of occupation of Algeria. In the first years, France, which could not take control of these resistance movements in not growing too much, gained the hatred of the people with its own Algeria practices in the following years and these resistance waves progressed increasingly. Between 1840 and 1871, significant and effective rebellions emerged. In the process, many immigrants were brought to Algeria from European states. France tried to strengthen its dominance with these migrations. In the following years, the social and economic gap between European immigrants and indigenous peoples began to increase due to the politics of French citizens giving of the most productive agricultural land and Algerian people not being evaluated in the same way as the French citizens in terms of social and political rights and constant pressure on the local people etc. This situation caused a great hatred and increasing desire for independence in the people of Algeria. Events of Setif that took place in 1945 were the most important factor in the process of war for independence in Algeria. In the following years, the Algerians began to organize more politically and in the 1950s, they started to be armed. The Algerian War of Independence, which they launched in 1954, succeeded almost eight years later, and Algeria gained independence in July 1962.